

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת שלח-לך, תשס"ה
מספר 606

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

לתור את הארץ

"אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁלַח מֹשֶׁה לְתוֹר אֶת הָאָרֶץ" (יג:טז).

פעמים רבות מופיע השורש 'תור' במקרא, אחת-עשרה פעמים מתוכם נטלה פרשתנו.¹ אין ספק אפוא כי שורש זה משמש כמילה-מנחה, והקשריה השונים אמורים לסייע בידינו לחשוף השתמעויות נוספות על זו השגורה בפינו - לשון סיור. מלבד ריבוי הפעמים מן הראוי להתבונן במיקום הופעתו האחרונה של השורש תו"ר בפרשתנו (טו:לח-לט):

דָּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל פְּנֵי בְּדֻדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתַנּוּ עַל צִיצִית הַכֶּנֶף פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' וְעָשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תִתְּרוּ אַחֲרָי לְבַבְכֶם וְאַחֲרָי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אָתֶם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם.

הפסוקים המובאים מפרשת הציצית, המוכרת לנו כפרשה השלישית בקריאת שמע', חותמים את פרשתנו, ונמצאנו למדים כי המילה המנחה פותחת את הפרשה ואף מסיימת אותה, ומכאן משמעות מרובה לה.

התעמקות במשמעות המילה "תִּתְּרוּ" בפרשת ציצית תוכל להנחותנו בהבנת משמעותה בפרשת התרים את הארץ, וייתכן שתאיר פן נוסף בחטאם של "ראשי בני-ישראל" שאותם שלח משה על-פי ה' (יג:ג).

על הקשר בין שני חלקי הפרשה רמז רש"י בפתח פירושו על-אתר: "ולא תתרו אחרי לבבכם" - כמו (לעיל יג:כה) מתור הארץ. הלב והעינים הם מרגלים לגוף ומסרסרים לו את העבירות,² העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירות."

אך בהמשך הוא מצטט את מדרש תנחומא (שלח, טו), וכנראה ביקש רש"י לרמוז שהופעת אותו שורש בשני חלקי הפרשה מצביעה על קשר מוסרי בין שני העניינים.

סיוע נוסף להקשר המוסרי ניתן למצוא בפירוש המלבי"ם לפסוקנו:

נפש האדם וכוחותיה נבראו באורח ישר, וטבע הלב נוטה אל הטוב, רק שהאדם מקלקל את טבעו ומעלה על לבו ציורים רעים. ועל כן לא יכול לומר: 'ולא תלכו אחרי לבבכם', שאם היה הולך כפי מה שדרכי הלב סלולות בטבע יצירתו היו דרכיו טובים וישרים.

הווה אומר - השורש תו"ר, בבואו בהקשר המוסרי, אינו משמש במובנו הפשוט - ללכת או לסייר, אלא יש לו משמעות בעלת קונוטציה שלילית, של עזיבת דרך המלך, דרך הישר, ותיור בדרכים עקלקלות המרחיקות את האדם מהיעד שאליו הוא אמור לכוון עצמו, ואליו היה מגיע אילו התמיד ללכת נכוחה.

העין והלב המוזכרים בפסוקנו מייצגים שתי גישות פסיכולוגיות שונות שיש להן השלכה על תפיסת המוסר האנושי בזיקה לעבודת הבורא.

הגישה האחת טוענת שהדברים שהאדם מסתכל עליהם גורמים לו לחטוא, ולכן עליו להיזהר ולהימנע מלהתבונן בדברים שעלולים להחטיאו. במילים אחרות: העיניים הן 'המשפיעות' על לבו של האדם. כדברי רש"י דלעיל: "העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירות."

הגישה האחרת טוענת שאין האדם רואה אלא מהרהורי לבו, דהיינו - הפרשנות שנותן האדם לדברים שרואות עיניו אינה אובייקטיבית, אלא תלויה בבינת לבו. כדברי הספרי (שלח, פיסקא קטו, עמ' 127 במהדורת האראוויטין):
'ולא תתרו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם', מגיד שהעיניים הולכות אחרי הלב, או הלב אחרי העיניים?

¹ מתוך האזכורים שמחוץ לפרשתנו, פעם אחת מתייחסת אליה: דב' א:לג. דוגמאות לפעמים האחרות: במד' י:לג; מל"א י:טו; יח' כ:ו; איוב לט:ח; קהלת א:יג; דהיי"ב ט:יד.

² הדברים מצויים גם בירושלמי, ברכות פרק א, הלכה ה; דף ג, עמוד ג: "אמר ר' לוי - ליבא ועינא סרסורי דחטאה".

אמרת והלא יש סומא שעושה כל תועבות שבעולם, הא מה ת"ל 'ולא תתרו אחרי לבבכם' – מגיד שהעינים הולכות אחר הלב.³

הטענה שגם הסומא חוטא, והרי אין לומר שענינו משמשות לו כסרסור לדבר עברה, טענה זו יש בה חיזוק לגישה השנייה, כלומר שהאדם 'תר אחר לבבו' – רצונותיו; תשוקותיו ויצריו הם המכתיבים לו כמה להתבונן וכיצד לפרש את מה שרואות עיניו.

מובן מאליה שלאחר שבחר האדם 'לתור אחר עיניו, יש היזון חוזר המשפיע גם על הנעשה בלבבו, והשפעה זו היא המכוונת את ההתבוננות הבאה וחוזר חלילה.

אף קהלת מצא את הפועל 'תור' מתאים יותר לתבונת הלב מאשר למראה העין (ב:ג):⁴ "תִּרְתִּי בְּלִבִּי לְמִשׁוֹךְ בֵּינִי אֶת בְּשָׂרִי וְלִבִּי נִהְגַּ בְּחִקְמָה".

עתה נשוב לתחילת דברינו וננסה לבאר את התנהגות התרים ששלח משה.

משה שלח את נציגי האומה לארץ כנען והטיל עליהם משימה לבדוק נתונים מסוימים. הוא ציפה מהם שיתורו את הארץ, כלומר שישתפו את לבם במשימה, בידיעה שדבריהם אמורים לחזק את העם לקראת כניסתו ארצה, ולא יסתפקו בראייה בלבד, ולא יסתתרו אחר הטיעון של 'דיווח אובייקטיבי' כביכול.

לכן בחר משה בראשי המטות, באנשים מכובדים ביותר, מתוך תקווה שהם לא יתורו אחרי עיניהם אלא ייתנו לתבונת הלב והרגש להכתיב להם את מסקנותיהם ואת הדיווח לעם, כשם שעשו יהושע וכלב. אך הם 'תרו אחר לבבם' במובן השלילי, אפשרו לפחד שבלבם להשתלט על תבונת לבם, וממילא ראו עיניהם את אשר הכתיב להם לבם.

הסבר זה ניתן לאששו בפסוק ל"ג שבפרק י"ג: "וְיָשֶׁם רְאִינֹו אֶת הַנְּפִלִים בְּנֵי עֲנָק מִן הַנְּפִלִים וְנָהִי בְּעֵינָיו פְּחָגְבִים וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם".

חלקו הראשון של הפסוק ברור - מכיוון שפגשו בנפילים, הרגישו כחגבים, אך סופו אינו ברור: מניין ידעו כיצד הם נראו בעיני יושבי הארץ? אין זאת אלא שהפחדים והחששות שליוו אותם בעת ביצוע משימתם הם שהביאו לפרשנותם הלקויה ולכישלון משימתם, שהרי דיווחו במפורש באותו פרק בפסוק כ"ח: "אֶפְסֵ כִּי עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ וְהָעָרִים בְּצֻרוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם יְלָדֵי הָעֵנָק רְאִינוּ שָׁם" (פס' כח).

ומכאן המסקנה ברורה: הארץ אמנם טובה, אך אין כל סיכוי שנוכל לכבשה, וזאת בגלל חוסנם של תושביה. מסקנה זו היא פרי כשלונם של עשרה מראשי העם אשר תרו אחר לבבם וכיוונו עיניהם לתור בדרך קלוקלת את ארץ הבחירה.

נסיים בדברי הנביא יחזקאל (כ:ו), המעיד על מסקנה הפוכה לגבי אותה ארץ תוך שימוש בפועל 'תור':

בַּיּוֹם הַהוּא נִשְׂאֲתִי יְדֵי לְהֵם לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל אֶרֶץ אֲשֶׁר תִּרְתִּי לְהֵם זִבַת חֵלֶב וְדָבַשׁ צְבִי הִיא לְכֹל הָאֲרָצוֹת.

נמצאנו למדים שכוונת הפעולה מהווה גורם מכריע בהתנהלות התהליך ובתוצאתו. הוא שאמרנו: "מגיד שהעינים הולכות אחר הלב".

לא לתור את הארץ הלכו עשרת המנהיגים, אלא לתור אחר לבבם!

ד"ר יאיר ברקאי
ירושלים

³ דומה הדבר לרעיון המובע באמרת חז"ל: "בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו" (בבלי, מכות י ע"ב)

⁴ אף כי בפרק יא:ט מייעץ הוא לבחור: "והלך ברכי לבך ובמראה עיניך", אך זאת ניתן לייחס לאופיו של הספר בעל הסתירות הפנימיות, או שהדגש הוא על הסיפא של הפסוק: "ודע כי על כל אלה יביאך הא-להים במשפט", דהיינו הסתייג בהנאתך כדי שהיא לא תהפך להוללות פן תענש.